

GROTE BRANDEN IN AMSTERDAM

www.mokumbooks.com

ISBN 9789087780340

Foto's en illustraties: Beeldbank Amsterdam

copyright © 2025 Uitgeverij Mokumbooks / Marcel Bergen

GROTE BRANDEN IN AMSTERDAM

Marcel Bergen

Inleiding

Amsterdam is een stad van water, handel en architectuur, maar ook een stad van vuur. Door de eeuwen heen hebben grote branden het gezicht van de hoofdstad gevormd en veranderd. Elke brand betekende verwoesting en verlies, maar ook wederopbouw, herinrichting en vooruitgang. Zo is de geschiedenis van Amsterdam niet alleen te lezen in grachten en gevels, maar ook in as en rook.

Van de middeleeuwse branden die complete wijken in de as legden, tot de negentiende- en twintigste-eeuwse kerk- en fabriekbranden die hele buurten aangrepen: telkens werd zichtbaar hoe kwetsbaar de stad was, en hoe vindingrijk haar bewoners moesten zijn om opnieuw te beginnen.

Dit boek vertelt de verhalen van de grote stadsbranden die Amsterdam tekenden. Het gaat niet alleen om de feiten en cijfers, maar ook om de mensen die erbij stonden, de paniek die door de straten trok, de brandweerlieden die hun leven riskeerden en de sporen die tot vandaag zichtbaar zijn.

De branden van Amsterdam zijn daarmee méér dan rampen; het zijn keerpunten in een stedelijke geschiedenis waarin verlies en vernieuwing steeds weer hand in hand gingen.

De brand van 1421

Aan het begin van de vijftiende eeuw was Amsterdam nog een jonge stad, zoekend naar haar vorm. Geen wereldstad, geen metropool van steen en macht, maar een nederzetting die groeide langs de oevers van de Amstel, met de Zuiderzee als venster op de wereld. Wie toen door de straten liep, zag een stad die ademde van hout en stro: eenvoudige huizen met rieten daken, smalle stegen waar de wind zich ophoopte, en pakhuizen waarin kostbare maar gevaarlijke ladingen lagen opgeslagen, graan dat snel vlam kon vatten, wol die rook als ze gloeide, pek dat laaide als olie, balken hout die smeulden en kraakten. Alles stond dicht opeengepakt, beschermd door wallen die meer een gevoel van geborgenheid boden dan daadwerkelijke veiligheid.

Vuur hoorde bij het leven, zoals water bij de Amstel. Het kookte de pap, het smeedde het ijzer en gaf licht wanneer de nacht viel. Maar in elke vlam school ook de dreiging van vernietiging. Eén onoplettend moment, een vonk uit een smidse of een omvallende kaars, en de stad kon veranderen in een brandstapel.

Op 13 april 1421 sloeg het noodlot toe. Het vuur ontstak waarschijnlijk in een huis of werkplaats in het zuidwesten van de stad, mogelijk door een ongeluk met open vuur. Aangedreven door harde wind verspreidden de vlammen zich razendsnel. Binnen enkele uren veranderde het compacte stratenplan van Amsterdam in een oven. De mensen stonden machteloos. Hun middelen: houten emmers, primitieve brandhaken, het water van de grachten. Maar tegenover een vuurzee die hele straten in luttele ogenblikken opslokte, was dit volkomen ontoereikend. De brand van 1421 is meer dan een historische ramp. Ze laat zien hoe materiële kwetsbaarheid en sociale weerbaarheid in de stedelijke ontwikkeling voortdurend hand in hand gaan.

De geleerde en kroniekschrijver Johannes de Beke schreef op zondag 13 april 1421, drie weken na Pasen: "...gesciede een

groot brant binnen der stede van Aemsterdam, dattet derden-deel van der stede doe wel verbernde van sijns selfs vuer. Daer verbernde doe mede die nye kerc, die heilige stede dair dat heilige sacrament van mirakel te rusten plach, dat gasthuys, dat raethuys bernde doe mede, alsodat alte groten scade dair doe geschiede.”

De brand van 1452

Op 24 mei 1452 werd Amsterdam door vuur verzwolgen. Wat begon als een alledaags ongeluk, een vonk uit een haard, een dak dat ontvlamde, een windvlaag die de vlammen oppakte, groeide uit tot een ramp die de stad in haar grondvesten zou treffen. Binnen enkele uren sloeg het vuur van huis naar huis, van steeg naar straat, tot hele buurten in lichterlaaie stonden.

De Oude én de Nieuwe Zijde werden grotendeels meegesleurd in de vuurzee. Van de Warmoesstraat tot de Nieuwendijk, van het Begijnhof tot de Damrak en de handelsbuurten aan het water: de vlammen spaarden niets. Zelfs de pas herbouwde Heilige Stede werd opnieuw door het vuur aangetast, alsof geen plek, hoe gewijd ook, buiten het bereik van de ramp lag. De Nieuwezijds Kapel ging eveneens in vlammen op, maar volgens de overlevering bleef de wonderbare hostie ongedeerd. In de verwoesting lag daarin voor de gelovigen een teken: dat niet alles aan de vlammen kon worden prijsgegeven.

*Qui nos verbis erudit; Amsterdamum flamma vorat,
Verba factis stabilivit; Nulli parcens; sed honorat
Clara per miracula. Signa Dei mystica. f 64*

De omvang van de brand was ongekend. Kronieken verhalen dat driekwart van Amsterdam in rook opging. Meer dan tweeduizend huizen brandden af, samen met kerken, kloosters, pakhuizen en herbergen. Voor de inwoners moet het hebben geleken alsof hun stad zelf in een brandstapel was veranderd.

De nasleep tekende diepe littekens. De Dam, normaal het middelpunt van handel en bestuur, werd een noodopvang voor duizenden daklozen. Dagenlang hing de lucht vol rook, de grachten dreven vol met as en zwartgeblakerde balken. Mensen verloren niet alleen hun woningen, maar ook werkplaatsen, huisraad en heiligdommen. Dingen die generaties lang waren doorgegeven, meubels, kleren, huisaltaren, werden in één dag tot stof en schaduw gereduceerd.

Maar juist in de verwoesting ontstond ook vernieuwing. Het stadsbestuur greep de ramp aan om de bouwvoorschriften te hervormen. Houten gevels en rieten daken werden verboden; voortaan moest men bouwen in baksteen, met leien of dakpannen. Uit de as van de houten stad verrees zo het fundament van het Amsterdam dat wij nu kennen.

De grote brand van 1452 bleef nog eeuwen voortleven in volksverhalen, kronieken en familieherinneringen. Voor de meesten stond zij symbool voor de kwetsbaarheid van een stad, maar ook voor de hardnekkige veerkracht van haar inwoners. Want waar vuur huizen, straten en kerken kon verteren, liet het tegelijk iets na wat sterker bleek: de overtuiging dat Amsterdam altijd weer zou herrijzen.

Vuur als vijand en bondgenoot

Na de catastrofe van 1452 was Amsterdam veranderd. De stad groeide, werd welvarender, trok handelaren en ambachtslieden aan. Maar één dreiging bleef telkens terugkeren: het vuur. Iedere generatie kende zijn eigen branden, soms klein en be-

heersbaar, soms een ramp die de herinnering van een hele wijk overschaduwde.

Een kroniekschrijver noteerde in 1512:

“Den brandt quam so snel als den wint, ende in een oogeblickh waren twintich huysen verloren.”

(De brand kwam zo snel als de wind, en in een ogenblik waren twintig huizen verloren.)

Het was niet alleen de kracht van de vlammen die angst aanjoeg, maar ook het besef dat men vrijwel machteloos stond. Nog steeds bestond brandbestrijding uit ketens van mensen die emmers water doorgaven, of met haken hele huizen omver trokken om het vuur tegen te houden. Het was een gevecht waarin moed weinig hielp tegen de grilligheid van wind en vlammen. In 1521 vaardigde het stadsbestuur een ordonnantie uit:

“Voortaan en sal men gheen huysen setten van hout, noch daken decken met stroo of riet.”

(Voortaan zal men geen huizen meer bouwen van hout, noch daken dekken met stro of riet.)

Het was een radicale maatregel, geboren uit bittere ervaring. Amsterdam werd een stad van baksteen, van leien en pannen. Langzaam verdween het beeld van de houten nederzetting en kwam de contour van de latere grachtengordel in zicht.

Maar vuur bleef ook een bondgenoot. Het verwarmde huizen, smolt metaal in de smidse, bakte het brood dat men dagelijks nodig had. Niemand kon zonder. Een bewoner schreef in een brief aan zijn broer in 1548:

“Wy leven met den vlam, die ons spijsst ende verwarmt, maer die

oock ons doet beven, want in een nacht kan hij ons alles nemen."

Het was die dubbelzinnigheid die de Amsterdammers tekende: leven met vuur als noodzakelijk kwaad, voortdurend balancerend tussen nut en gevaar.

In de tweede helft van de zestiende eeuw werden de brandwachten beter georganiseerd. 's Nachts trokken nachtwakers door de straten met hun lantaarns, roepend: "t Is twee uur, brandt ende roockt u niet!" Een oproep die mensen tegelijk geruststelde en herinnerde aan het gevaar. De stad begon stilaan te begrijpen dat het niet genoeg was om na een brand regels te maken; preventie en organisatie werden het nieuwe wapen.

En toch, hoe goed de regels ook waren, het vuur bleef toeslaan. Huizen gingen verloren, pakhuizen brandden uit, ambachtslieden zagen hun levenswerk in as veranderen. Voor de mensen zelf bleef elke brand even persoonlijk en verwoestend, een verhaal van wanhoop: een gezin dat op straat belandde, een ambachtswrouw die haar voorraad verloor, een kind dat in de rook verdween.

Zo bleef het vuur in de zestiende eeuw zowel vijand als bondgenoot. Het maakte de stad sterker, maar herinnerde haar telkens opnieuw aan haar kwetsbaarheid.

De Dag van het Vuur - 7 juli 1652

Amsterdam kende in de zeventiende eeuw vele momenten van voorspoed, maar ook dagen waarop de kwetsbaarheid van de stad genadeloos zichtbaar werd. Eén van die dagen was 7 juli 1652, toen twee branden kort na elkaar uitbraken en de stad zowel in haar economische fundamenten als in haar symbolische hart troffen. Deze dubbele ramp staat bekend als de Dag van het Vuur.

De Lastage, het scheepswerfgebied ten oosten van de stad, was berucht om zijn brandgevaar. Hier stonden werven en houtopslagplaatsen naast elkaar, de lucht hing vol pek en teer. In 1619 schreef een scheepsknecht in zijn dagboek:

“’t Is hier, op de werf, dat men elcken dagh den brant vreest, want ’t hout is droogh, de pek vlug, ende een vonck is gantsch het werck verloren.”

Die angst was reëel. Meermaals braken er branden uit die dreigden de pakhuizen van de VOC te verwoesten, de schatkamers van de Republiek. De stadsmilitie, brandmeesters en gewone burgers snelden toe met haken, ladders en emmers. Soms wist men de vlammen te beteugelen door omliggende huizen neer te halen; soms bleef alleen as achter. Een vonk in een scheepstimmerwerf, vermoedelijk afkomstig van smeedvuur of pek, deed de brand ontstaan. Het vuur vond onmiddellijk voeding in de kurkdroge houtvoorraden, de tonnen teer en de opgeslagen masten en planken. Binnen enkele ogenblikken stonden meerdere werven in lichterlaaie. Werfarbeiders en branders probeerden tevergeefs met emmers en primitieve spuitende vlammen te keren, maar de intensiteit was overweldigend. Het gegil van arbeiders, het instorten van loodsen en het sissend verbranden van teer en touw maakten de ramp tastbaar. De economische schade was enorm. Houtvoorraden en scheepsonderdelen, het fundament van Amsterdams scheepsbouwimperium, gingen verloren. Voor honderden gezinnen betekende dit inkomensverlies en onzekerheid. Toch was er ook direct een les: het stadsbestuur zag dat strengere brandveiligheidsregels noodzakelijk waren. Vanaf dat moment werd het opslaan van pek en hout beter gereguleerd en werden veiligheidsvoorschriften voor scheepswerven aangescherpt.

Alsof de verwoesting in de Lastage nog niet genoeg was, sloeg diezelfde dag het noodlot opnieuw toe: het middeleeuwse stadhuis op de Dam vatte vlam. De oorzaak is onduidelijk, maar waarschijnlijk ontstond het vuur in een archiefkamer of kelder, waar houten vloeren, meubels en perkamenten documenten ideale brandstof vormden. Binnen korte tijd stond het hele gebouw in brand. Voor de ogen van honderden burgers veranderde het symbool van Amsterdams macht in een rokende ruïne. Het kraakte, vensters sprongen, de toren stortte in. Archieven met privileges, contracten en juridische akten gingen verloren. Het was niet enkel een brand: het was een slag tegen de ziel van de stad.

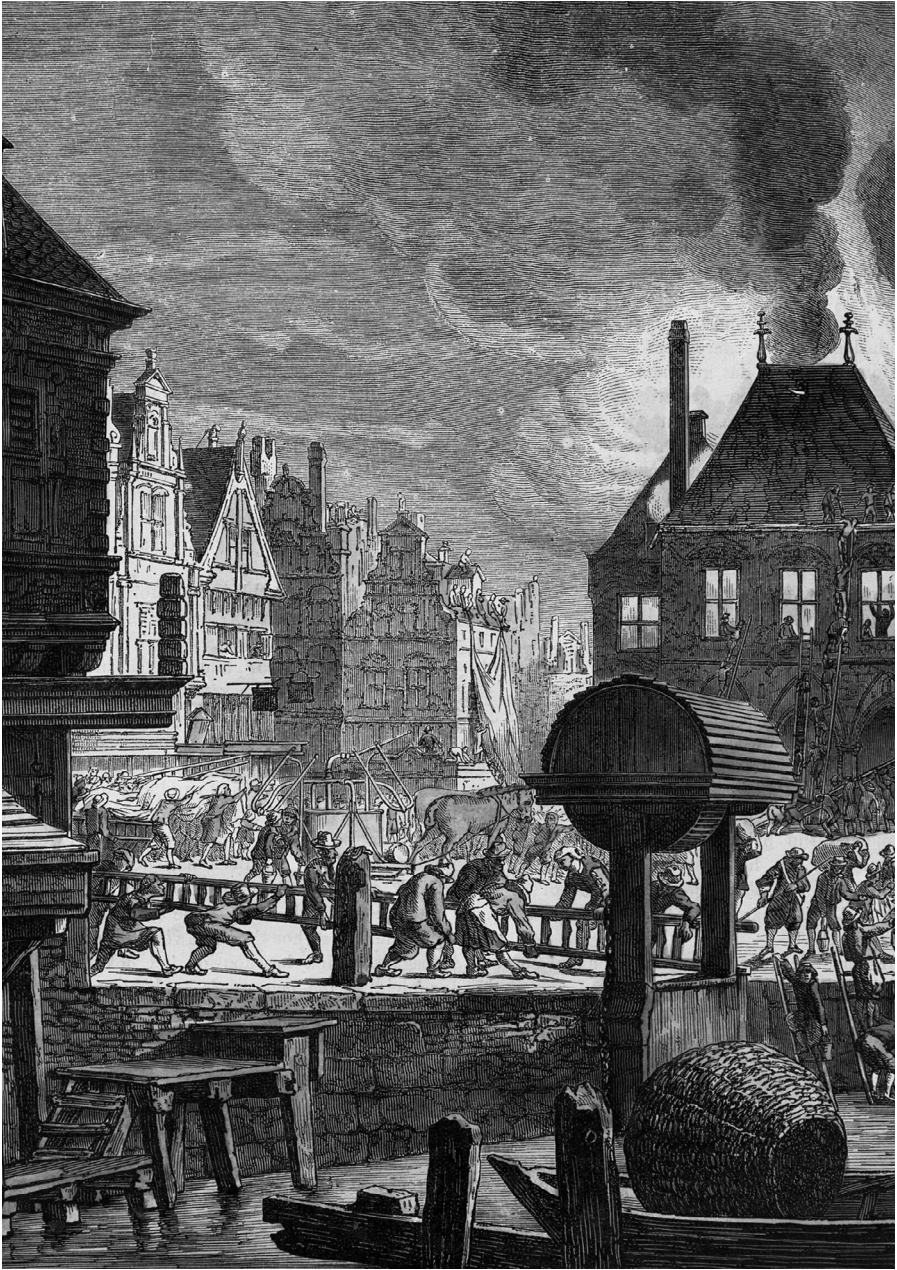

Kroniekschrijvers zagen er een teken in: twee grote branden op één dag, in de economische motor en in het bestuurlijke hart. Sommigen spraken van hoogmoed die bestraft werd, alsof Amsterdam door God zelf werd herinnerd aan haar vergankelijkheid.

De samenloop van beide branden gaf 7 juli 1652 een uitzonderlijke dramatiek. Terwijl de lucht boven de Lastage rood gloeide van de vlammen, kleurde ook de Dam zwart van de rook. Burgers moeten het gevoel hebben gehad dat hun stad in één etmaal op twee fronten tegelijk werd verzwolgen. De Lastagebrand maakte de kwetsbaarheid van de scheepsbouw duidelijk, de stadhuisbrand legde de broosheid van het bestuur en de stedelijke trots bloot. In beide gevallen werd het stadsbestuur gedwongen om in te grijpen en lering te trekken.

Uit de as van die dag verrees echter ook iets nieuws. In de Lastage kwamen strengere voorschriften en een beter georganiseerde brandbestrijding. Op de Dam besloot de vroedschap vrijwel onmiddellijk dat een nieuw stadhuis nodig was, waardig aan een wereldstad. Jacob van Campen ontwierp een gebouw in classicistische stijl, opgetrokken uit natuursteen: onbrandbaar, groots, een manifest van burgerlijke macht. Toen in 1655 de eerste steen werd gelegd, stond de ramp van drie jaar eerder nog vers in het geheugen. Het nieuwe stadhuis, later het Koninklijk Paleis, werd een symbool van veerkracht en van de ambitie van een stad die zich door vuur niet liet neerslaan.

Jan van der Heyden

Niemand legde het drama van de brand zo vast als Jan van der Heyden (1637–1712). Samen met zijn broer Nicolaes publiceerde hij in 1690 het monumentale boek *Brandspuitenboek*, waarin zowel de werking van hun nieuwe brandslang als tal van stadsbranden in prenten werden afgebeeld.

Op zijn gravures ziet men vurige nachttaferelen: huizen waarvan de ramen als ogen van vuur gloeien, rook die boven de daken uitstijgt, burgers die met emmers in een rij staan. Het zijn geen neutrale technische platen, maar bijna theatrale scènes waarin de machteloosheid én de moed van de stad voelbaar zijn. Van der Heyden was niet alleen kunstenaar, maar ook uitvinder. Zijn brandspuiten en slangen, waarmee waterkrachtiger en gericht gespoten kon worden, betekenden een revolutie. In een stad waar een brand in één nacht tientallen huizen kon verwoesten, redde zijn vinding talloze levens en bezittingen. Hij schreef:

“De brand is de grootste vijand der steden, en het is noodzakelijk dat de menschen met nieuwe kunstmiddelen daartegen gewapent worden.”

Toestand na de brand op Leidsegracht 4 op 12 januari 1684 na geblust te zijn door de nieuw uitgevonden brandspuit.

Het vuur werd ook vastgelegd in schilderijen, vaak als achtergrond van stadsgezichten. Schilders als Jan Beerstraten en Gerrit Lundens verbeeldden branden niet alleen als ramp, maar ook als spektakel. In hun doeken branden huizen als fakkels tegen een donkere hemel, terwijl toeschouwers op bruggen en kades staan. Het vuur was angstaanjagend én fascinerend, een publiek schouwspel dat men niet kon negeren.

Jan Beerstraten.

Amsterdamse Schouwburg - 1772

Op de avond van 11 mei 1772 stroomde de Schouwburg aan de Keizersgracht vol. Het gebouw, geopend in 1637 en sindsdien hét toneelhuis van Amsterdam, kende inmiddels een lange traditie van komedies, tragedies en spektakelstukken. Het interieur was rijk aan houten balkons, beschilderde doeken en zware gordijnen: prachtig voor het oog, maar levensgevaarlijk bij vuur.

Die avond stond "De deserteur" van Monsigny naar een libretto van Sedaine op het programma. Om de illusie van een toneelstuk te verhogen, werd het toneel geregeld verduisterd. Dat kon op een ingenieuze maar eenvoudige manier. Aan de voorrand van het toneel bevond zich het voetlicht: een lange

bak met twintig oliepitte. Wanneer deze bak in de vloer liet zakken, leek het alsof de zaal in duisternis werd gehuld. Ook de zijschermen hadden eigen verlichting. Voor de eerste stonden verticale smeerkokers, metalen kokers gevuld met kaarsvet en voorzien van pitten, die met een schuif konden worden afgesloten. Voor de volgende schermen gebruikte men draaikokers: simpele lampen die men alleen hoefde om te draaien om licht of schaduw te creëren. De laatste, verder naar achter, ontvingen licht van hangende blakers. Naarmate het toneel dieper werd, werd het dus steeds donkerder, waardoor de indruk ontstond van gesloten wanden en een overtuigende realiteit.

Nog voor de ramp uitbrak, rook men in de zaal een smeerlucht. Het leek onschuldig, maar kort na half negen, bij het wisselen van de Gevangenis naar het Bos, werd een toneelknecht ongerust. Hij ontdekte een klein vlammetje in de smeerkoker voor het eerste zijscherm rechts. Hij aarzelde niet en rende om water. Toen hij dit in de koker goot, dacht hij het vuurtje te doven. Maar het tegendeel gebeurde: het water mengde zich met de smeer, er kwam lucht bij, en in plaats van doven sloeg een grote steekvlam omhoog. Binnen seconden vatten de doeken van het decor vlam. Het vuur sprong van scherm naar scherm, en het zorgvuldig opgebouwde toneellandschap veranderde in een letterlijk brandend decor.

Het publiek reageerde aanvankelijk verward, alsof het vuur misschien een onderdeel van de voorstelling was. Maar de rook, de hitte en de vlammen die langs de decors sloegen, lieten geen twijfel: dit was werkelijkheid. Paniek brak uit. Honderden mensen probeerden via de nauwe trappen en deuren naar buiten te komen. Sommigen sprongen van balkons, anderen probeerden ramen te forceren. Buiten aan de Keizersgracht stroomden mensen toe. Smitgasten sleepten hun pompen aan, en ketens van emmers water gingen van hand tot hand.

Maar de houten constructie, het linnen en de verf voedden het vuur te gretig. De Schouwburg stond binnen korte tijd in lichterlaaie, het licht van de vlammen spiegelde zich fel in het donkere water van de gracht. Achttien toeschouwers verloren die avond hun leven, verstikt of verbrand in de rook. Ook een spuitgast kwam om bij pogingen het vuur te bestrijden.

De stad was diep geschokt. Het gebouw, dat decennialang een bron van vermaak en kunst was geweest, was volledig verwoest. Kostbare decors, toneelteksten, instrumenten en kostuums waren tot as gereduceerd. Ook omliggende huizen liepen zware schade op.

Ooggetuigen melden over de brand:

Jacob Roelofs, koopman in de bak

Hij zat er met vrienden, midden in de zaal, en zag de eerste flikkering. “Een papiertje, zo leek het, meer niet,” schreef hij. Maar toen het water in de smeerkoker de vlammen deed opspringen, wist hij: dit was geen spel. Hij voelde de druk van de massa, de adem van mensen in zijn nek. “Wij moeten verbranden of verstikken,” dacht hij, tot het wonder van een plank, een deur en een raam hem alsnog naar buiten leidde.

Een buurvrouw aan de Keizersgracht

Aan de overkant van het water had zij net de ramen gesloten toen de eerste kreten haar bereikten. Ze opende het venster en zag licht dat niet klopte. “Het was geen kaarslicht maar vuur,” zou ze later vertellen. Ze hoorde glas breken, zag mensen hun armen uitsteken uit de hoge ramen. In een roes liep ze naar buiten, sloot zich aan bij de keten van buren die emmers water schepten uit de gracht. “We wisten dat het tevergeefs was, maar we konden niet stil blijven staan.”

Een spuitgast

Hij rende met zijn collega's naar de brand, de pomp piepend en krakend over de keien. “De hitte sloeg ons tegemoet nog voor we de gracht bereikten,” herinnerde een verslag later. Ze probeerden de slangen te richten, emmers te vullen, maar

de vlammen vraten sneller dan zij konden blussen. Eén van hen zou die nacht niet meer terugkeren. Zijn makkers vonden later alleen nog een verkoolde helm en een gesmolten stuk ijzer.

Een toeschouwer die haar kind verloor

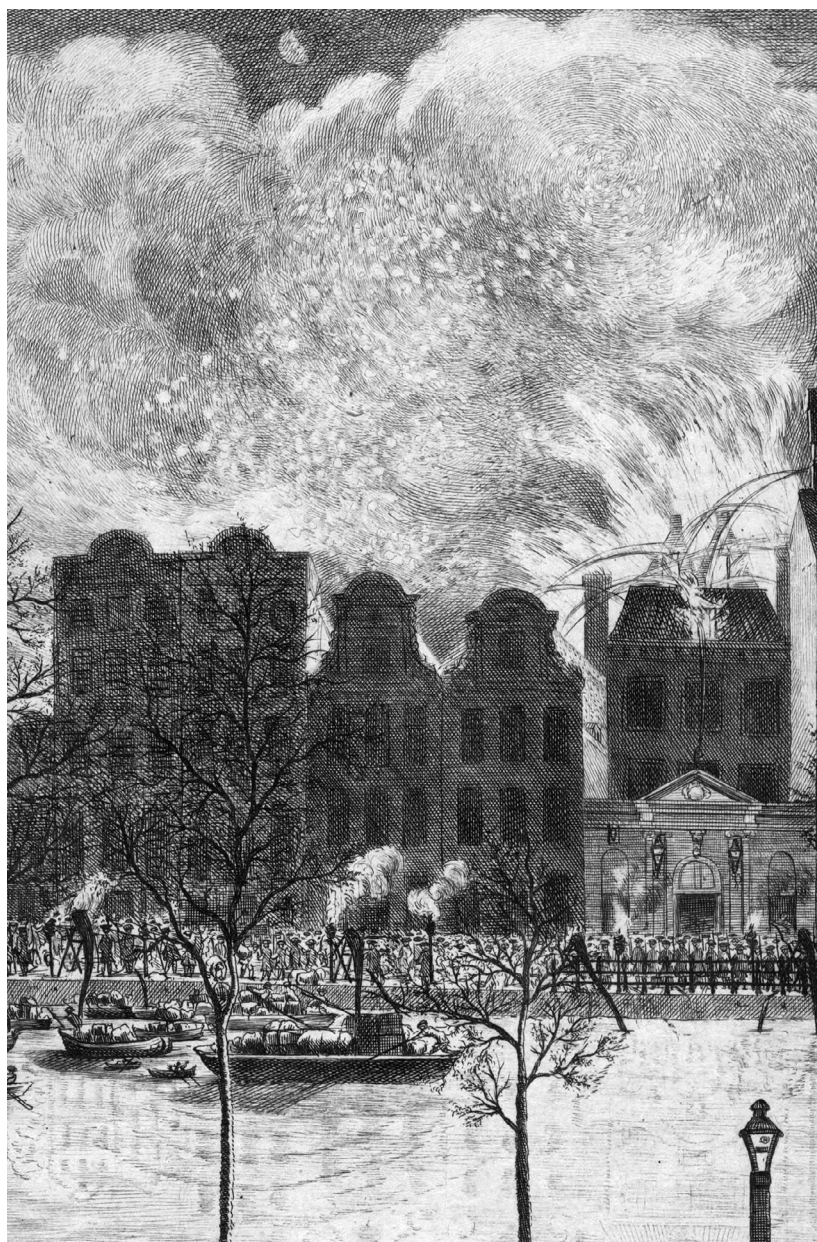
Zij was die avond met haar dochter van tien in de Schouwburg. In de chaos raakten ze elkaar kwijt. “Ik hield haar hand nog vast, maar de mensen stormden ons uiteen,” vertelde ze gebroken. Ze wist de deur te bereiken, ze wist de straat te halen, maar haar kind bleef binnen. Dagen later werd een klein lichaam tussen de verkoolde balken gevonden. Niemand durfde haar te zeggen dat het misschien dat van haar dochter was.

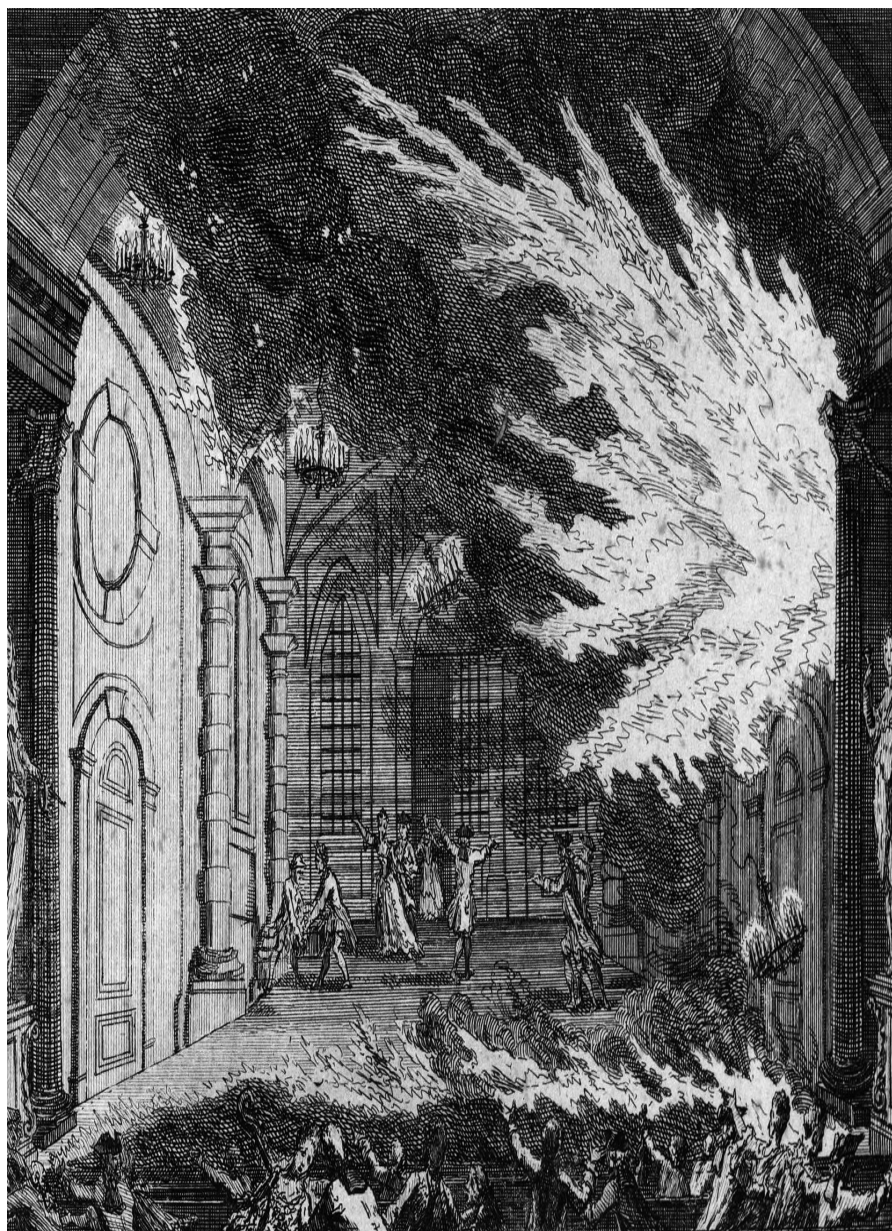
De stad in de dagen erna

Amsterdam werd stil na de brand. De rook hing nog dagenlang boven de gracht. In koffiehuisen, op markten en bij de visbanken sprak men erover. Pamfletten en prenten gingen van hand tot hand: plaatjes van mensen die sprongen, van vlammen die uit de ramen sloegen. Men keek en huiverde. Het waren geen anonieme slachtoffers: iedereen kende wel iemand die erbij was geweest, iemand die ontsnapte, iemand die nooit meer thuis kwam.

Al snel verschenen prenten die de brand in dramatische scènes verbeeldden: toeschouwers in paniek, brandweerlieden in actie, de vlammen die uit de ramen sloegen. De stad sprak dagenlang over weinig anders. Herstel op de Keizersgracht werd niet overwogen. In plaats daarvan besloot men tot een nieuw theater aan het Leidseplein, dat in 1774 opende. De verhuizing markeerde een kantelpunt in het culturele leven van Amsterdam: voortaan was het Leidseplein het kloppend hart van de stadsschouwburg.

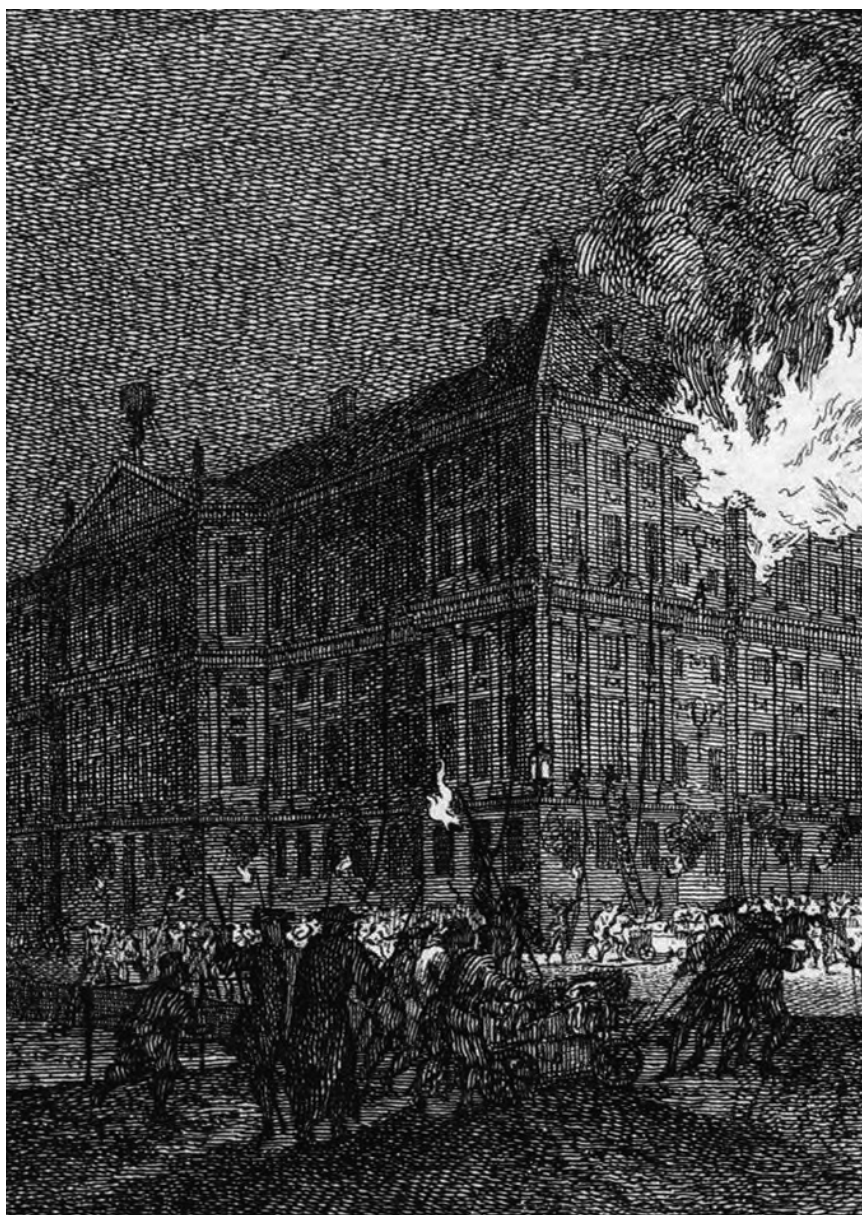

's Lands Zeemagazijn - 1791

In de nacht van 5 op 6 juli 1791 werd Amsterdam opgeschrikt door een felle gloed boven het oostelijk havengebied. Het Zeemagazijn, het pakhuys van de Admiraliteit aan de haven, stond in lichterlaaie. Acht uur lang woedde het vuur. Tegen de ochtend restte slechts een karkas van zwartgeblakerde bakstenen, omringd door een stille rooksluier boven het water van het Oosterdok.

Het gebouw dat ooit het symbool was van maritieme macht en orde, lag in puin. Van het degelijke metselwerk stonden slechts de gevels overeind, geschroeid en broos. In die nasleep begon

de gevels overeind. In die nasleep begon een nieuwe fase: die van wederopbouw en herinterpretatie.

Onder leiding van stadsarchitect Abraham van der Hart begon de reconstructie. Hij verborg de brandschade achter een pleisterlaag die de illusie wekte van Bentheimer zandsteen. Het oorspronkelijke ontwerp maakte plaats voor statigheid en symmetrie, passend bij de nieuwe smaak van de tijd. Voor het hart van het gebouw, de Heerenkamer, werd Jacob Otten Husly aangetrokken. Hij herstelde de kamer in oude luister en schonk haar een nieuwe blikvanger: een schouw met het wapen van de Admiraliteit. De Hollandse Leeuw met gekruiste ankers aan zijn zij. Het symbool van macht werd zo opnieuw geboren uit as. Drie jaar na de ramp, in 1793, werd het Zeemagazijn weer in gebruik genomen. Maar de herinnering aan die juli-nacht bleef. Over de oorzaak van de brand bleef het stil. Geruchten gonsden over sabotage door de Patriotten, de politieke vijanden in een tijd van revolutionaire spanning.

Ronde Lutherse Kerk - 1822

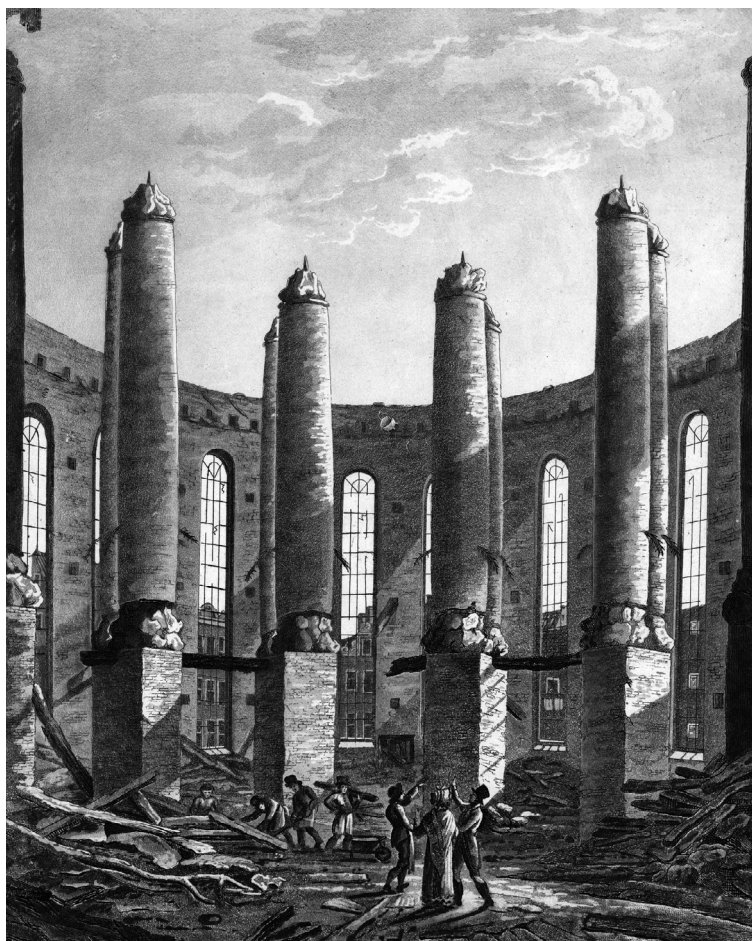
In de loop van de zeventiende eeuw groeide de Lutherse gemeenschap in Amsterdam zo snel dat de eerste kerk aan het Spui (1633) binnen enkele decennia niet meer voldeed. In 1671 kreeg de gemeente daarom een tweede kerk, een ronde centraalbouw aan het Singel, ontworpen door Adriaan Dortsman. Het gebouw, met zijn hoge koepel, werd in de stad al gauw aangeduid als De Ronde. Het markeerde de bloei van het lutheranisme in de hoofdstad, waar omstreeks die tijd één op de vijf inwoners tot deze geloofsgemeenschap behoorde.

Op 18 september 1822 brak er rond half twee in de middag brand uit op de zolder van het gebouw. De oorzaak lag bij werkzaamheden van loodgieters, een bekend risico bij kerkbranden in die tijd. Binnen dertig minuten was de vlammenzee niet meer te stuiten en sloeg het vuur over naar de omliggende huizen. De Rotterdamsche Courant meldde dat de hitte zo hevig was dat men pogingen om de naastgelegen panden te beschermen moest staken. Zelfs op de Torensluit, twee grachten verderop, was de gloed volgens het verslag “onverdraaglijk”, ondanks de brede waterstrook van het Singel. De koepel bood een angstaanjagend, maar indrukwekkend schouwspel. Het koperen dak werd door de hitte in stukken gescheurd, die brandend door de lucht schoten. De vlammen kregen vreemde tinten van blauw en groen, veroorzaakt door het koper en de opgeslagen goederen die in de omgeving in vlammen opgingen. In de pakhuizen lag namelijk een mix van uiterst brandbare voorraden: wijn en andere alcoholische dranken, olie, granen, hout en verfstoffen. Het vuur werd er alleen maar onstuimiger door. In korte tijd arriveerden tientallen brandspuiten; uiteindelijk waren er achtenveertig actief. Het duurde tot in de vroege ochtend van de volgende dag voordat men de brand meester was. Wonder boven wonder vielen er geen dodelijke slachtoffers, al raakten

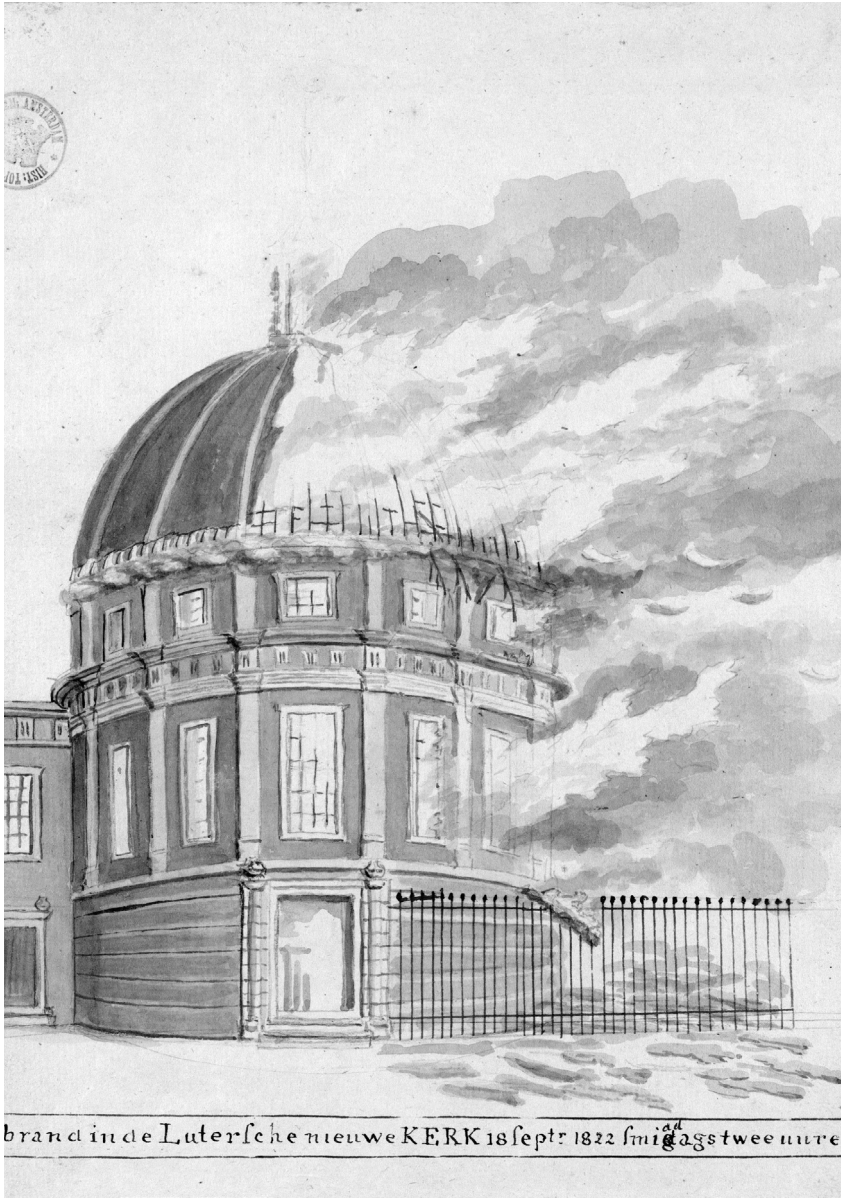
enkele brandweerlieden gewond. Na afloop ontstond onenigheid over het optreden van de hulpdiensten. Politiedirecteur Samuel Wiselius schreef dat de orde tijdens de brand slecht was bewaakt en dat bewoners in de chaos hun bezittingen verloren

aan diefstal. Hij legde de schuld bij de schutterij, die volgens hem eerder hinderlijk dan behulpzaam was. Burgemeester Elias reageerde scherp en stelde dat juist de politie had gefaald, waarbij hij er fijntjes op wees dat Wieselius zelf niet aanwezig was geweest tijdens de brand. Van de kerk resteerden slechts muren.

Toch besloot de Lutherse gemeente vrijwel meteen tot herbouw. Er werden aanzienlijke bedragen ingezameld: de gemeenteleden schonken meer dan 150.000 gulden, koning Willem I voegde daar persoonlijk 4000 gulden aan toe, en ook uit de staatskas en buitenlandse Lutherse gemeenten kwam financiële steun. Architect Tieleman Suys kreeg de opdracht het gebouw nieuw leven in te blazen. Hij vergrootte de koepel, voorzag de lantaarn van een bekroning en ontwierp een nieuwe preekstoel en orgelkast. In 1826 kon de kerk opnieuw worden ingewijd. Een tweede ramp trof de Ronde in 1993, toen opnieuw brand uitbrak in de koepel en de lantaarn. De zwaan op de spits, symbool van de Lutherse traditie, stortte neer. Na een herstelproject kon de kerk in 1994 heropenen.

brand in de Lutherse nieuwe KERK 18 sept^r 1822 sm^dags twee ure

Stadsschouwburg - 1890

In de nacht van 19 op 20 februari 1890 werd Amsterdam opgeschrikt door een vuurzee boven het Leidseplein. De Stadsschouwburg, het culturele hart van de stad sinds 1788, stond plotseling in lichterlaaie. Ooggetuigen spraken over een angst-aanjagende gloed die ver boven de daken uitstak en het hele plein verlichtte. Het vuur ontstond vermoedelijk door een defect in de gasverlichting, een techniek die in die tijd gebruikelijk, maar gevaarlijk was. De combinatie van houten constructies, brandbare gordijnen en decors maakte het theater tot een uiterst kwetsbare tempel van kunst.

Binnen enkele minuten stond de toneelzaal volledig in brand. Houten balkons, rijk gedecoreerde wanden en de enorme hoeveelheid textiel voedden de vlammen. Omdat er geen voorstelling plaatsvond, vielen er geen slachtoffers onder het publiek, maar het theaterpersoneel bevond zich nog in het gebouw. Enkele nachtwakers en toneelwerkers konden ternauwernood ontsnappen.

De brandweer, nog zonder moderne pompsystemen, arriveerde met paard en wagen. Handpompen werden opgesteld, maar het vror die nacht, waardoor waterstralen bevroeren en de bluswerkzaamheden ernstig werden bemoeilijkt. Terwijl nieuwsgierigen zich op het Leidseplein verzamelden, greep het vuur razendsnel om zich heen en leek het theater binnen enkele uren volledig verloren.

Vondelkerk - 1904

In 1904 werd de rooms-katholieke Vondelkerk zwaar getroffen door een verwoestende brand. Het gebouw, ontworpen door architect Pierre Cuypers en dertig jaar eerder voltooid, gold destijds als een van de fraaiste voorbeelden van neogotische kerkbouw in Amsterdam.

De brand ontstond in de circa vijftig meter hoge toren, waar drie loodgieters herstelwerkzaamheden uitvoerden. Zij maakten gebruik van open vuur en gloeiende soldeerbouten, vermoedelijk de oorzaak van de eerste vlammen. Toen de mannen water wilden halen om de beginnende brand te blussen, bleek hun terugweg al door vuur en rook afgesneden. De houten toren, met leien gedekt, stond binnen enkele minuten volledig in lichterlaaie.

Uit de kerk werd in allerijl nog gered wat mogelijk was. Geestelijken en buurtbewoners droegen liturgische gewaden, kerksieraden en andere kostbaarheden naar de pastorie aan de overzijde. Korte tijd later stortte de brandende toren met het klokkenspel naar beneden, in de richting van het Vondelpark. Wonder boven wonder vielen daarbij geen slachtoffers. Het houten dak van de kerk had inmiddels vlamgevat, waardoor het hele gebouw binnen korte tijd in brand stond. De brandweer bestreed de vlammen met meerdere stoomspuiten, maar kon de hoogte van de kerk nauwelijks bereiken. Omstreeks half twee resteerden slechts de muren. Duizenden toeschouwers verzamelden zich in de Vondelstraat en langs het park om het vuur gade te slaan. Het verlies was groot: de kerk had destijds twee ton gekost, maar bleek onverzekerd. Bij deze grote brand ging de oorspronkelijke toren verloren. Dankzij een ingenieuze constructie, waarbij de toren rustte op een stalen ring, bleef de kerk zelf gelukkig gespaard. De herbouw van de toren werd enkele jaren later ter hand genomen door Joseph Cuypers, zoon van de oorspronkelijke architect. Net als bij de bouw van de kerk enkele decennia eerder, werd het project mogelijk gemaakt door talloze giften, opvallend genoeg niet alleen van katholieken maar ook van vele niet-katholieke Amsterdammers.

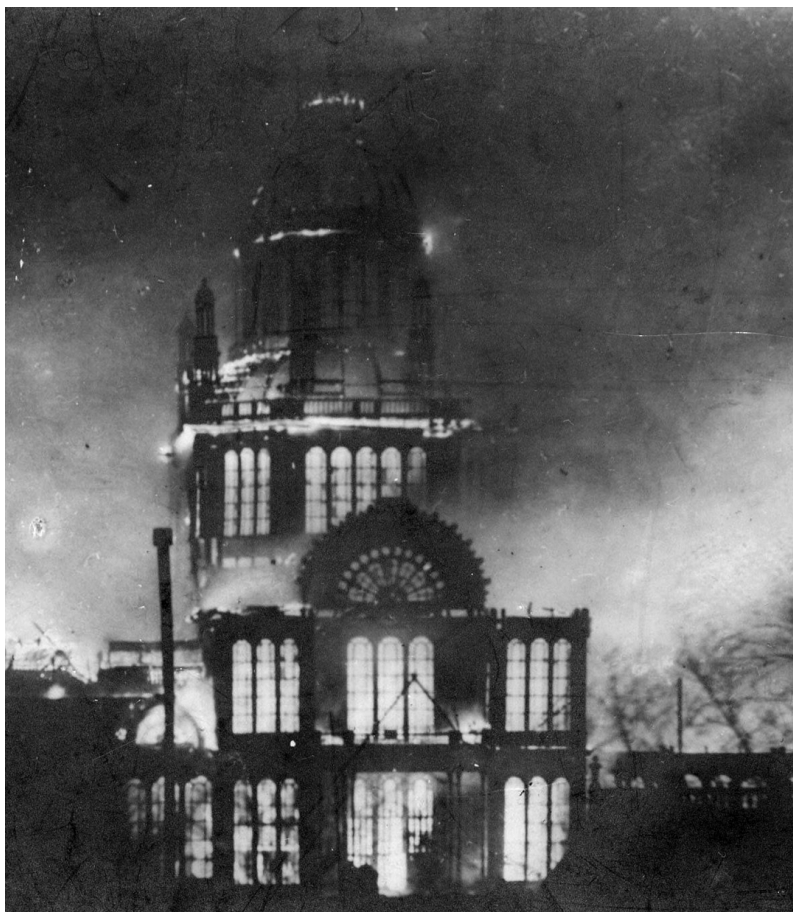

Paleis voor Volksvljt - 1929

Op 16 augustus 1864 opende het Paleis voor Volksvljt zijn deuren aan het Frederiksplein. Het was ontworpen door Cornelis Outshoorn en gold bij de opening als een van de modernste bouwwerken van Amsterdam. Het paleis was sterk geïnspireerd op het Londense Crystal Palace, dat enkele jaren eerder wereldwijd indruk had gemaakt tijdens de Wereldtentoonstelling van 1851. De Amsterdamse variant werd een toonbeeld van negentiende-eeuwse ambitie: een hal van glas en gietijzer, met een hoge koepel, een theaterzaal, een restaurant en twee lange winkelgalerijen.

Het gebouw had een dubbele functie. Enerzijds bood het onderdak aan tentoonstellingen over industrie, techniek en kunst, waarmee de burgerij kennis kon nemen van de vooruitgang. Anderzijds groeide het uit tot een centrum voor ontspanning en vermaak. In de theaterzaal vonden concerten en toneelvoorstellingen plaats, het restaurant was een geliefde ontmoetingsplek en de galerijen huisvestten een keur aan winkels. Daarmee werd het Paleis voor Volksvlijt al snel een trefpunt van cultuur, ontmoeting en stedelijke trots. Toch ging achter de indrukwekkende façade een kwetsbare constructie schuil. Al tijdens de eerste decennia deden zich brandincidenten voor. Tweemaal brak er brand uit, maar beide keren kon de brandweer tijdig ingrijpen. Juist daarom hield men het gebouw voor betrekkelijk brandveilig. De moderne materialen, glas en ijzer, leken immers minder brandgevoelig dan hout en steen. Die indruk werd in de nacht van 17 op 18 april 1929 hard ontkracht. Volgens ooggetuigen begon de brand in de keuken van het restaurant. Binnen korte tijd stond het hele paleis in lichterlaaie. Het vuur greep zo snel om zich heen dat de brandweer machteloos moest toezien hoe het hart van het gebouw verloren ging. Jaren later werd in het stadsarchief een aanwijzing gevonden die de snelheid van de brand verklaart. Archivaris David Mulder ontdekte een onbekende foto van het plafond van het restaurant, gezien van bovenaf. Daarop was te zien dat de zoldering bestond uit houten planken, met daarboven een enorme holle ruimte tot aan de koepel. Deze ruimte werkte als een gigantisch trek gat, waardoor het vuur razendsnel door de nok van het gebouw werd gezogen. Het resultaat was verwoestend. Van het hoofdgebouw bleef vrijwel niets over; slechts de winkelgalerijen bleven overeind. Het grote Cavaillé-Coll-orgel, dat kort voor de brand al was afgedankt, ontsnapte aan de vlammen en kreeg later een nieuwe bestemming in de Philharmonie van Haarlem. Van de rijke ornamentiek is nauwelijks iets bewaard gebleven.

Het Amsterdam Museum bezit nog een vrouwenkop, maar de precieze herkomst op de gevel is onbekend.

Het verlies werd breed gevoeld. Het Paleis voor Volksvlijt was meer dan een gebouw; het was een herkenningspunt in de stad en een symbool van burgerlijke ambitie. Het nieuws over de brand verspreidde zich in rap tempo, ook buiten Nederland. Binnen enkele uren werd zelfs in Nederlands-Indië melding

gemaakt van de ramp.

De galerijen bleven nog decennia staan, maar in 1961 werden ook zij gesloopt. Op de vrijgekomen plek verrees het nieuwe hoofdkantoor van De Nederlandsche Bank. Voor velen was dit een tweede klap. Schrijver Rudy Kousbroek noemde de afbraak later “de meest extreme daad van vandalisme in Amsterdam na de oorlog.”

Toch bleef het paleis tot de verbeelding spreken. In 2016, toen geruchten opdoken dat De Nederlandsche Bank het Frederiksplein zou verlaten, stelde GroenLinks voor het paleis te herbouwen. Het plan verdween toen de bank besloot te blijven en het bestaande pand te renoveren. Kunstenaar Wim T. Schippers pleitte er nog voor om het paleis alsnog te reconstrueren, desnoods naast het bankgebouw, maar ook dat idee kreeg geen vervolg.

De brand van 1929 staat in de geschiedenis niet alleen symbool voor het verlies van een markant gebouw, maar ook voor een kentering in de manier waarop brandveiligheid werd benaderd. In de jaren daarna moderniseerde de brandweer ingrijpend. Paardentractie maakte plaats voor motorwagens, er kwamen ladders met draaikorven, radioverbindingen en vaste aanrijroutes. Ook preventieve maatregelen, compartimentering, brandmuren, branddeuren en periodieke inspecties, werden steeds meer standaard.

Zo leeft de herinnering aan het Paleis voor Volksvlijt voort: als monument van negentiende-eeuwse ambitie, als slachtoffer van een fatale brand en als keerpunt in de ontwikkeling van brandpreventie en -bestrijding in de stad.

Felix Meritus - 1932

Op 19 februari 1932 werd de Amsterdamse cultuurtempel Felix Meritis, ooit het huis van de Verlichting, opgeschrikt door een allesverwoestende brand. Het gebouw aan de Keizersgracht, in de achttiende eeuw gebouwd als sociëteit voor kunst en wetenschap, kende op dat een heel ander gebruik. De grote concertzaal, ooit het decor van Mozart- en Beethoven-uitvoeringen, stond leeg. De bovenverdieping was verhuurd aan een groothandel in lampenkappen. Die vrijdag begon als een gewone werkdag, tot in de bovenruimte, waar de lampenkappen waren

opgeslagen, vlammen oplaaiden. Textiel, papier en hout vormden een brandbare combinatie; het vuur greep razendsnel om zich heen. Binnen korte tijd stonden de bovenste verdiepingen van Felix Meritis in lichterlaaie.

De brandweer rukte massaal uit, maar de brand bleek hardnekkig. Wind en winterkou bemoeilijkten het bluswerk. Ondanks alle inzet duurde het drie dagen voordat het vuur volledig was gedoofd.

Het vuur trof vooral het voorgebouw van Felix Meritis. Waar ooit de ontvangtzalen en de pronkstukken van de sociëteit waren ondergebracht, bleef na de brand weinig meer overeind. Een groot deel van het interieur ging verloren. Waar vroeger leden van de genootschappen debatteerden over kunst, literatuur en natuurwetenschappen, lagen nu verkoolde balken en smeulende resten.

Het Haarlems Dagblad schreef op 19 februari 1932: 'Rook werd zwaar uit het bovenste hoekraam verwacht en niet lang daarna barstten de vlammen uit het dak. In korte tijd was de bovenste verdieping "geheel uitgebrand" en was ook de tweede verdieping zwaar beschadigd door vuur en water. De firma's die in Felix Meritis huisden, verloren veel: de uitgaven van onder meer Astra, Polytechnisch Weekblad en Onze Gids voor den Meubelmaker werden genoemd als volledig verwoest in de nasleep van de brand. Hoewel de schade aanzienlijk was, slaagde de brandweer erin het achtergebouw – met de concertzaal en het glazen koepeldak – grotendeels te behouden. De strijd tegen de vlammen was zwaar: "de bovenste verdieping was uitgebrand" en de lagere verdiepingen hadden zware brand- en waterschade, maar delen bleven behouden.'

Dak Felix Meritus na de brand.

C&A - 1963

In de nacht van 15 op 16 februari 1963 ontdekten drie voorbijgangers aan de Nieuwendijk rook en vuur in het C&A-pand en waarschuwden onmiddellijk de brandweer. Later onderzoek wees uit dat de vermoedelijke oorzaak kortsluiting was. Toen de brandweer arriveerde, stond het gebouw echter al volledig in lichterlaaie. De enorme brand, veroorzaakt door de grote voorraden van zowel C&A als het hoedenmagazijn Gieskes, maakte het blussen buitengewoon moeilijk. De hitte was zo intens dat de tweede etage van het pand instortte, waardoor brandweerlieden zich moesten terugtrekken.

In de loop van de nacht volgden nog meerdere instortingen van vloeren, terwijl het vuur zich als een levende kracht door het gebouw naar het Damrak toe voortplante. De bluswerkzaamheden werden bemoeilijkt door een combinatie van lage waterdruk, een straffe oostenwind en bevrozend bluswater door de vorst. De speciaal ingeschakelde blusboot Jan van der Heyden kon het Damrak niet onbelemmerd opvaren, omdat de grachten gedeeltelijk dichtgevroren waren.

Op de smalle Nieuwendijk heerste grote angst voor overslaande vlammen. Bewoners hielden de hele nacht wacht op de daken, in gereedheid om brandende voorwerpen te verwijderen die door de wind konden worden meegenomen. Desondanks liepen ook aangrenzende panden aanzienlijke brandschade op. De hevigheid van de brand was zodanig dat de brandweer de Bescherming Bevolking inschakelde om de Nieuwe Kerk en het Paleis op de Dam te inspecteren op mogelijke beginnende branden als gevolg van vlieg vuur. Rond acht uur 's ochtends konden de vlammen onder controle worden gebracht, maar het nablussen nam de gehele dag in beslag. Door de vrieskou

veranderde het uitgebrande pand langzaam in een surrealistisch
ijspaleis: het water dat de brandweer had gebruikt, bevroor tot
dikke ijslagen.

Naast het C&A-gebouw brandden ook een aangrenzende winkel, woonruimtes en het voormalige pand van de Passage Bioscoop volledig uit. Toen de bluswerkzaamheden overgingen in nablussen, moesten delen van de nog overeind staande gevels worden gesloopt.

Hulp van het toegestroomde publiek was daarbij noodzakelijk. Het terrein rondom het gebouw werd de eerste dagen na de brand volledig afgezet met schuttingen en steigers om passanten en ramptoeristen te beschermen tegen vallend puin. Een verzoek van de historische vereniging Amstelodamum om de voorgevel te behouden bleek niet haalbaar: de gevel was te instabiel en moest uiteindelijk ook worden gesloopt. De materiële schade was enorm. De totale schade werd geschat op 15 miljoen gulden; het gebouw had een verzekerde waarde van 8,5 miljoen gulden, de inventaris en goederen waren goed voor nog eens 5 miljoen gulden. Hoewel C&A een aanvullende verzekering had afgesloten, beschikte het bedrijf niet over een bedrijfsschadeverzekering. Het makelaarskantoor Blom & van der Aa had het risico verdeeld over verschillende brandverzekeraars, zodat niet één verzekeraar de gehele schade hoefde te dragen. De strenge winter had bovendien al extra druk gelegd op de verzekeringspremies.

Daarnaast hadden een aantal naburige bedrijven schade opgelopen, niet alleen door brand en bluswater, maar ook omdat C&A als publiekstrekker wegviel; klanten bleven uit, wat extra inkomstenverlies betekende. C&A reageerde snel door alternatieve verkooplocaties te openen, onder meer aan het Beursplein. Tegelijkertijd werd duidelijk dat herbouw op Damrak 70–79 moeilijk zou zijn vanwege de krapte op de arbeidsmarkt voor bouwvakkers. Het was immers de periode van wederopbouw, en veel vakmensen waren al elders in de stad ingeschakeld.

Hotel Polen - 1977

Hotel Polen bevond zich ingeklemd tussen de Kalverstraat en het Rokin. Het hotel was in 1891 gerealiseerd op initiatief van de “Maatschappij tot Exploitatie van het Poolsche Koffiehuis” en ontworpen door Eduard Cuypers, een neef van de beroemde Pierre Cuypers. Cuypers ontwierp het hotel in een karakteristieke laat-negentiende-eeuwse stijl, met een representatieve stenen gevel die aansloot bij het straatbeeld van de Kalverstraat.

Achter die robuuste buitenkant ging echter een veel kwetsbaardere structuur schuil. De interne draagconstructie van het gebouw bestond grotendeels uit hout in combinatie met nauwe gangen en trappen dat een risico vormde voor snelle branduitbreiding. Op het moment van de brand bevond zich op de begane grond de meubelzaak “Inden”, die de ruimte huurde na de sluiting van het oorspronkelijke café-restaurant in 1974. Daarboven waren de hotelkamers gesitueerd, verdeeld over meerdere verdiepingen, met een bezetting van voornamelijk buitenlandse toeristen. Ondanks meerdere inspecties was het hotel niet op orde wat betreft brandveiligheid. De Amsterdamse brandweer had zowel in februari 1976 als begin 1977 rapporten opgesteld waarin ernstige tekortkomingen werden gesignaleerd. Deze betroffen onder meer:

- Slecht gemarkeerde of moeilijk toegankelijke vluchtwegen;
- Een noodtrappenhuis dat niet rechtstreeks uitmondde op straatniveau;
- Het ontbreken van een adequaat brandalarm of automatische brandmeldinstallatie;
- Geen deugdelijke compartimentering om vuur en rook te beperken.

De gebreken zouden cruciaal blijken in de uren die volgden op het uitbreken van de brand.

Op maandag 9 mei 1977 begon de ramp zich te voltrekken. Rond 6:30 uur rook een keukenhulp een vreemde geur die uit de liftschacht leek te komen. Hij alarmeerde de nachtportier. Beiden ondernamen een poging het beginnende vuur met emmers water te blussen. De liftschacht fungeerde echter als een soort schoorsteen en had de rook al verspreid naar andere delen van het gebouw. De bluspoging mislukte volledig. Om 6:39 uur werd de brand officieel gemeld bij de brandweer. Toen was de situatie al buitengewoon ernstig.

Door de houten constructies, open verbindingen tussen verdiepingen, en gebrek aan brandvertragende materialen kon het vuur zich razendsnel verspreiden. Binnen enkele minuten sloegen de vlammen door naar hogere verdiepingen, en werden gasten ingesloten door vuur en dikke rook.

Sommige gasten werden wakker door de geur van rook of geluiden op de gang, maar velen hadden geen idee wat er gaande was. Vluchtmogelijkheden waren beperkt. Brand- of rookmelders ontbraken. Trappenhuizen waren niet bereikbaar of te heet om door te vluchten. Mensen klommen in paniek uit ramen of riepen om hulp.

De eerste eenheden van de Amsterdamse brandweer arriveerden omstreeks 6:42 uur. Toen zij ter plaatse kwamen, was de chaos al compleet. Verschillende hotelgasten waren uit ramen gesprongen; sommigen lagen zwaargewond of levenloos op straat. In de smalle Papenbroekssteeg probeerde de brandweer een reddingsnet ("life net") op te spannen, maar de steeg was te krap. Daarnaast gooiden paniekerige hotelgasten hun koffers en bagage in het net vóórdat ze zelf sprongen, wat het reddingsnet ernstig belastte en onbruikbaar maakte. Deze onvoorziene gedragingen leidden tot vertragingen en gevaar voor de reddingswerkers.

Brandweervoertuigen hadden moeite de Kalverstraat en omliggende straten te bereiken, deels door het smalle wegennet, deels door het drukke winkelgebied waar al vroeg verkeer op gang kwam. Rond 6:50 uur was de brand vrijwel onbeheersbaar geworden. De voorgevel aan de Kalverstraat stortte in vlak vóór 7:00 uur, wat de inzet van blus- en reddingsmaterieel nog verder bemoeilijkte.

Rond 8:30 uur was het houten geraamte van de hoofdbouw geheel bezweken. Het gebouw was nagenoeg volledig ingestort. De brandweer verklaarde de brand omstreeks 9:30 uur onder controle, maar het was al te laat. De ravage was enorm.

De brand van Hotel Polen geldt als een van de dodelijkste in de Nederlandse naoorlogse geschiedenis. In totaal kwamen 33 mensen om het leven:

- 32 toeristen, waaronder 17 Zweden;
- Eén bewoner van een woning boven boekhandel De Slegte, direct naast het hotel.

Daarnaast raakten 57 mensen gewond, van wie 21 ernstig. Velen liepen brandwonden op of liepen letsel op door sprongen uit het raam. Ook de materiële schade was groot. De meubelzaak op de begane grond werd compleet verwoest. Boekhandel De Slegte liep aanzienlijke schade op. Aangrenzende bedrijven aan de Kalverstraat en het Rokin werden getroffen door brand, rook, water en instortingsgevaar. De totale schade werd geschat op tientallen miljoenen guldens.

Kalverstraat 5 na de brand in Hotel Polen en Boekhandel de Slegte.

Casa Rosso - 1983

Op vrijdagavond 16 december 1983 voltrok zich in het hart van de Amsterdamse rosse buurt een van de ernstigste uitgaansrampen uit de recente stadsgeschiedenis. In seks theater en gokhuis Casa Rosso, aan de Oudezijds Achterburgwal, brak kort voor elf uur een brand uit die dertien levens zou eisen. Casa Rosso was in de jaren tachtig een bekend uitgaanscomplex. Achter de gevel met de roze neonolifant bevond zich een samenstel van zalen, clubs, sauna's, fitnessruimtes en woonvertrekken. De verschillende onderdelen stonden via gangen en trappen met elkaar in verbinding. Voor bezoekers was het een doolhof vol vertier; voor de brandweer zou het gebouw die nacht een ondoordringbare valkuil blijken. De brand werd aangestoken door een ex-personeelslid, een schoonmaker die kort daarvoor was ontslagen. Uit frustratie nam hij die avond een jerrycan benzine, een pistool en een mes mee naar het complex. Hij goot de brandstof uit in de hal van club Cabala, dat deel uitmaakte van Casa Rosso, en wierp vanaf de balustrade een brandende lucifer naar beneden. Binnen enkele seconden stonden de eerste ruimten in lichterlaaie. Bezoekers werden overvallen door de snelheid waarmee vuur en rook zich verspreidden. Sommige aanwezigen wisten via nooduitgangen of ramen naar buiten te vluchten, maar velen raakten gedesoriënteerd in het rookgordijn. De gangen en trappen die normaal toegang gaven tot zalen en cabines, werden valstrikken.

De brandweer kreeg de melding om 22.54 uur en was om 23.00 uur ter plaatse. Vier minuten later werd opgeschaald naar "grote brand". De inzet werd ernstig bemoeilijkt door de volle grachten: geparkeerde auto's blokkeerden de weg, terwijl nieuwsgierigen en uitgaanspubliek de doorgang versmalden. De brandweer kreeg de melding om 22.54 uur en was om 23.00 uur ter plaatse. Vier minuten later werd opgeschaald naar "grote

De ramp leidde tot scherpe discussies. De ontoegankelijkheid van de binnenstad voor hulpdiensten kwam ter sprake, evenals de brandveiligheid van oude panden die voor uitgaansgelegenheden waren ingericht. Ook de dader stond in de schijnwerpers: een ontslagen schoonmaker die zijn woede omzette in een gewelddaad met catastrofale gevolgen. Het Openbaar Ministerie eiste vijftien jaar gevangenisstraf.

Het Leger des Heils schenkt koffie voor politie en brandweer.

Casa Rosso werd later heropend en de roze olifant brandt nog steeds aan de gracht. Maar achter de façade schuilt de herinnering aan die decembernacht. Voor dertien bezoekers werd een avond uit hun laatste avond. Voor Amsterdam was het een confrontatie met de kwetsbaarheid van het uitgaansleven en de dunne scheidslijn tussen vermaak en tragedie.

De brand in Casa Rosso is daarmee meer dan een misdrijf. Het is een blijvend litteken in het geheugen van de stad.

Muiderkerk - 1989

Architect G.W. Vixseboxse ontwierp een kerkgebouw dat plaats moest bieden aan ongeveer duizend kerkgangers. Het werd een zaalkerk in neorenaissancestijl, opgetrokken in baksteen en voorzien van een forse toren die al snel een vertrouwd baken in de wijk zou worden. Predikant Vos zelf legde de eerste steen, een symbolische handeling waarmee de band tussen gemeente en kerk letterlijk werd bezegeld. Op Tweede Paasdag 1892 werd de nieuwe kerk officieel in gebruik genomen. Op 31 oktober werd de kerk getroffen door een felle brand.

Zoals zo vaak het geval is bij kerkbranden, ontstond het vuur tijdens werkzaamheden aan het dak. Binnen korte tijd stond het gehele schip van de kerk in lichterlaaie. De houten balklagen en de hoge kap boden het vuur volop voeding, waardoor de brandweer nauwelijks kans zag het gebouw te redden.

Ondanks de grootschalige inzet moest de brandweer al snel erkennen dat het schip verloren was. Omstanders zagen hoe het dak instortte en slechts de bakstenen muren overeind bleven. De schade was zo groot dat de kerk in de daaropvolgende periode werd gesloopt. Toch kon één element van het negentiende-eeuwse gebouw worden gered: de toren, die door zijn stevige constructie aan de vlammen wist te ontsnappen. Deze toren bleef als herkenningspunt en historisch symbool bewaard en werd later geïntegreerd in de nieuwbouw die op de plek van de Muiderkerk verrees.

Het brandweermaterieel in Amsterdam

Tot ver in de zeventiende eeuw was brandbestrijding primitief. Het materieel was eenvoudig: emmers, ladders en haken om brandende daken los te trekken. In 1672 vond er echter een revolutie plaats. Jan van der Heyden, beter bekend als schilder en uitvinder, ontwierp samen met zijn broer Nicolaes een verbeterde brandspuit. Deze “Van der Heyden-spuit” maakte gebruik van een zuigerpomp waarmee water onder druk door een flexibele slang kon worden geleid. Dit betekende dat men gericht water op het vuur kon richten, zonder afhankelijk te zijn van emmerkettingen.

De Van der Heyden-spuut werd snel in heel Amsterdam ingevoerd. De stad kocht meerdere exemplaren aan en plaatste ze in speciale spuihuizen verspreid over de wijken. De leren slangen waren voorzien van koperen koppelingen, zodat ze konden worden verlengd. In 1690 publiceerde Van der Heyden het boek *Brandspuiten-boek*, waarin hij de werking en voordelen van het nieuwe materieel beschreef.

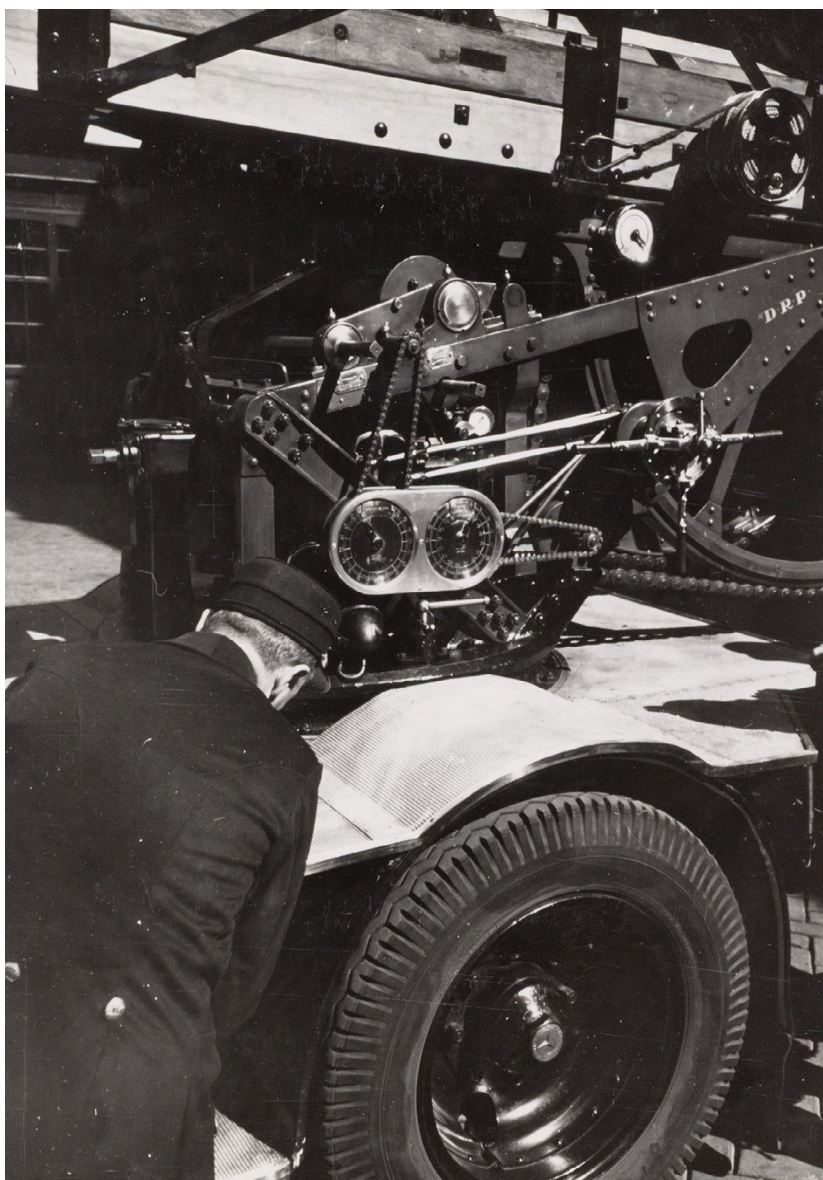
In de achttiende eeuw werd de Van der Heyden-spuut verder verbeterd en in grotere aantallen ingezet. De stad beschikte over tientallen exemplaren, bemand door vaste ploegen. De basisuitrusting bestond inmiddels uit spuiten, leren slangen, ladders, haken en bijlen. De spuiten stonden op karren die door paarden of manschappen werden voortgetrokken. De Van der Heyden-spuut bleef het hart van de brandbestrijding, maar werd steeds groter en robuuster uitgevoerd. Amsterdam had tegen het eind van de eeuw een relatief modern arsenaal, vergeleken met andere Europese steden.

In de negentiende eeuw groeide Amsterdam verder en werd de noodzaak van krachtiger materieel duidelijk. De Van der Heyden-spuiten bleven in gebruik, maar vanaf de jaren 1860 werden ze aangevuld met stoombrandspuiten. In 1866 kocht de stad zijn eerste exemplaar: een indrukwekkende machine, op wielen gemonteerd en door paarden getrokken, die met kolengestookte stoompompen aanzienlijk meer waterdruk kon leveren. De komst van de stoomspuit markeerde het begin van een professionelere brandweerorganisatie. Waar de Van der Heyden-spuut nog handkracht vergde, nam nu een machine die taak grotendeels over. Toch bleef de erfenis van Van der Heyden zichtbaar: ook de stoomspuiten maakten gebruik van flexibele slangen, gebaseerd op zijn oorspronkelijke ontwerp.

Rond 1900 verdwenen de paarden geleidelijk en verschenen de eerste gemotoriseerde brandweerwagens in Amsterdam. Deze voertuigen waren uitgerust met vaste pompen en slangenhaspels, waardoor het uitrukken sneller en efficiënter werd. In de jaren twintig kwamen de eerste autoladders, die tot ongekennde hoogtes konden reiken. De Van der Heyden-sputten werden definitief museumstukken, maar de technische principes bleven de basis van modern brandweermaterieel.

Ook verschenen van dezelfde auteur:

Joop Landré – Vader van de TROS

Een levendig portret van de omroepman die een blijvende stempel drukte op het Nederlandse medialandschap.

Wandelen over Zorgvlied

Een gids en cultuurhistorische verkenning van de beroemdste begraafplaats van Nederland.

De verdwenen dodenakkers van Amsterdam

Een zoektocht naar de uitgewiste en vergeten kerkhoven van de hoofdstad.

Memento Mori - De kunst van sterfelijkheid

Een reis langs kunst die afscheid en vergankelijkheid tot schoonheid heeft verheven. Van de verstilte Vanitas-schilderijen van de Gouden Eeuw tot fotografie die het breekbare bestaan tastbaar maakt.

Kopstukken van de NSB

Een indringende studie over de leiders en aanhangers van de Nationaal-Socialistische Beweging.

Verkrijgbaar in de boekhandel en op www.momumbooks.com